

Biblioteki cyfrowe, serwisy i portale internetowe – nowe źródła informacji

scenariusz zajęć bibliotecznych dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych

W świecie, gdzie wiedza jest bogactwem a informacja produktem, w społeczeństwie, w którym wszechobecne są media a rozwój jest znacznie przyspieszony, umiejętność efektywnego wyszukiwania, analizowania, przetwarzania oraz wykorzystywania informacji jest kluczową kompetencją wpływającą na jakość naszego życia.

Zasoby informacyjne stale rosną i są aktualizowane, a dostęp do nich jest coraz łatwiejszy. Już niemalże każdy w dowolnym miejscu i czasie, może skorzystać z tych zasobów za pośrednictwem internetu. Ogrom i chaos świata informacji wymaga jednak sporych umiejętności, aby w nim funkcjonować. Tylko od nas zależy, po jakie źródła sięgniemy rozwiązując konkretne zadanie. Musimy pamiętać, że każde znalezione źródło powinniśmy właściwie ocenić, przede wszystkim ze względu na wiarygodność. Szczególnie pomocne mogą okazać się zasoby powszechnie dostępnych bibliotek cyfrowych, serwisów i portali internetowych.

Czas trwania: 45 MIN

Uczestnicy: uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej, około 15. osób

Cele lekcji

- Rozwijanie wiedzy na temat powszechnie dostępnych zasobów informacyjnych;
- Rozwijanie umiejętności efektywnego korzystania z zasobów internetu;
- Wprowadzanie w technikę uczenia się poprzez wykorzystanie ogólnodostępnych narzędzi w pracy umysłowej;
- Przygotowanie do samodzielnego wyszukiwania informacji, korzystania z nich oraz selekcji i krytycznego odbioru.

Uczeń wie:

- gdzie szukać legalnie udostępnianych zasobów, z których można swobodnie korzystać;

- że obecność zasobów w internecie nie oznacza możliwości dowolnego korzystania z nich.

Uczeń potrafi:

- rozwijać swoje zainteresowania poszukując właściwych informacji;
- samodzielnie dokonać wyboru źródeł informacji w zależności od potrzeby informacyjnej;
- przeszukiwać i korzystać z zasobów bibliotek cyfrowych, serwisów edukacyjnych, baz danych, zwłaszcza w przestrzeni tzw. „szarego internetu” w celu znalezienia potrzebnej informacji;
- obsługiwać zautomatyzowane katalogi biblioteczne
- korzystać z narzędzi internetowych w celach edukacyjnych.

Metody pracy

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- prezentacja;
- dyskusja.

Pomoce dydaktyczne

- komputery z dostępem do internetu;
- karty z poleceniami do zadań.

Przebieg zajęć

➤ Pogadanka wprowadzająca w tok lekcji (10 min)

Porozmawiaj z uczestnikami zajęć na temat digitalizacji, rozumienia przez nich tego pojęcia. Powiedz, że wiele instytucji kultury pracuje nad digitalizacją i udostępnianiem materiałów z zakresu nauki, sztuki i literatury. Tworzone są pełnotekstowe bazy danych, biblioteki i muzea cyfrowe. Zwykle ich zasoby nie są wyświetlane w popularnych wyszukiwarkach internetowych. Niektóre biblioteki cyfrowe działają na zasadach wolnego dostępu, do innych dostęp jest ograniczony do zarejestrowanych użytkowników. Wynika to najczęściej z ograniczeń licencji, na jakich udostępniane są poszczególne zasoby. Biblioteki

cyfrowe o otwartym dostępie, często gromadzą utwory stare, które ze względu na wygaśnięcie praw autorskich (70 lat po śmierci autora) przeszły do domeny publicznej.

Pomocnicze pytania do pogadanki:

- Czym jest digitalizacja, czemu służy?
- Czy korzystasz z zasobów cyfrowych w sieci, jeżeli tak to z jakich?/Czy korzystasz z internetu w celu poszukiwania informacji podczas nauki, przy odrabianiu lekcji? Jakiego miejsca w sieci przeszukujesz mając na uwadze wiarygodność źródła?
- Jakiego znasz biblioteki cyfrowe i czy z nich korzystasz?
- Jakiego ograniczenia nałożone są na korzystanie z zasobów sieci?
- Czym jest prawo autorskie, jakie materiały znajdują się w domenie publicznej?

➤ **Zapoznanie młodzieży z wybranymi projektami internetowymi gromadzącymi i udostępniającymi zasoby kultury, nauki i edukacji – część ćwiczeniowa (30 min)**

Wyjaśnij, że aby ułatwić wyszukiwanie w katalogach bibliotek cyfrowych, powstają ich federacje i zrzeszenia, takie jak polska Federacja Bibliotek Cyfrowych, czy ogólnoeuropejska Europeana. Wyszukiwarki na ich stronach pokazują wyniki z wielu różnych bibliotek jednocześnie.

Zadanie nr 1 (5 min)

Poproś wszystkich uczestników o wyszukanie pełnego tekstu wersji elektronicznej dzieła W. Shakespaera *Makbet*, za pomocą wyszukiwarki Federacji Bibliotek Cyfrowych <http://fbc.pionier.net.pl/owoc>.

- Do jakich bibliotek przeniósł Cię system/ w których bibliotekach uzyskałeś dostęp do danej pozycji?

Zadanie nr 2 (25 min)

Podziel uczestników zajęć na 5 zespołów (około 3 os.), pracujących przy oddzielnych stanowiskach komputerowych. Podziału dokonaj polecając uczestnikom wylosowanie karteczki z nazwą jednego z pięciu portali (Polona, Wolne Lektury, Literat, Staropolska online, WBC), nad którymi każda z utworzonych grup będzie pracowała.

Rozdaj karty z poleceniami poszczególnym grupom. Poproś, aby wyniki pracy zostały zaprezentowane przy wykorzystaniu narzędzia internetowego thinglink <https://www.thinglink.com/>, za pomocą którego każda z grup stworzy interaktywne zdjęcie przedstawiające wylosowany portal. Do wykonania zadania, poleć wykorzystanie obrazku prezentującego opracowywany portal (jako tła) oraz oznaczenie na nim informacji zadanych w poleceniach (np. zasoby, cele portalu). Czas pracy 15 min.

Gr. 1

- Zapoznaj się z **Cyfrową Biblioteką Narodową Polona** <http://polona.pl/> i sprawdź czy zawiera ona dzieło S. Żeromskiego *Przedwiośnie*.
- Co oferuje biblioteka cyfrowa Polona <http://polona.pl/>? *[zawiera teksty literackie, naukowe, dokumenty historyczne, czasopisma, grafikę, fotografie, nuty i mapy]*
- Jakie atuty/możliwości posiada to źródło? *[umożliwia korzystanie ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej - oprócz standardowego wyszukiwania – w opisie i w tekście utworu, możliwe jest również przeglądanie biblioteki cyfrowej według kolekcji tematycznych i podziału formalnego dokumentów]*

Gr. 2

- Zapoznaj się z serwisem **Wolne Lektury** www.wolnelektury.pl i sprawdź czy zawiera on dzieło S. Żeromskiego *Przedwiośnie*.
- Co udostępnia portal Wolne Lektury? *[zbiór lektur szkolnych znajdujących się w domenie publicznej]*
- Jakie atuty/możliwości posiada to źródło? *[zawiera teksty opracowane i opatrzone komentarzem, posiada możliwość przeszukiwania bazy poprzez autora, rodzaje, gatunki, epoki, motywy i tematy, kolekcje, ma możliwość utworzenia własnej półki z lekturami, posiada dostęp do różnych wersji językowych, ma możliwość odsłuchania lektury – portal zawiera audiobooki]*

Gr. 3

- Zapoznaj się z **Wirtualną Biblioteką Literatury Polskiej** www.literat.ug.edu.pl i sprawdź czy zawiera on dzieło S. Żeromskiego *Przedwiośnie*.
- Co udostępnia Wirtualną Biblioteką Literatury Polskiej? *[prezentuje znaczące utwory literatury polskiej wolne od praw autorskich]*
- Jakie cechy/elementy posiada to źródło? *[bogaty zasób tekstów literackich w tym wielu lektur; chronologiczny przegląd dzieł, noty biograficzne o autorach, tłumaczenia biogramów, zestawienie tekstów dzieł z biogramami i ilustracjami]*

Gr. 4

- Zapoznaj się z serwisem naukowo – edukacyjnym poświęconym dawnej kulturze polskiej – **Staropolska on-line** www.staropolska.pl i sprawdź czy zawiera on dzieło S. Żeromskiego *Przedwiośnie*.
- Co zawiera Staropolska on-line? *[zasadnicza część to biblioteka utworów staropolskiego piśmiennictwa (średniowiecze – renesans – barok) oraz towarzyszący jej wybór opracowań, materiał ikonograficzny i dźwiękowy]*

- Jakie cechy/elementy posiada to źródło? *[Dział Konteksty gromadzi teksty i opracowania na temat historii, filozofii, religii i sztuki w dawnej Polsce. Dział Tradycja zawiera bogaty wybór materiałów z zakresu kultury starożytnej i biblijnej, europejskiego średniowiecza, renesansu i baroku. Dział Linki oferuje dostęp do najważniejszych światowych bibliotek, portali i stron WWW o pokrewnej tematyce. Dowload umożliwia m.in. pobranie spisu lektur z zakresu piśmiennictwa staropolskiego. W dziale Translations zamieszczono tłumaczenia najważniejszych utworów dawnej literatury polskiej, z nadzieją na ich szerszą promocję poza granicami kraju. W Bibliografii 2000 odnotowywane są aktualne wydawnictwa książkowe z zakresu literatury staropolskiej, zaś w dziale Wydarzenia przekazywane są informacje o specjalistycznych konferencjach naukowych.]*

Gr. 5

- Zapoznaj się z **Wielkopolską Biblioteką Cyfrową** <http://www.wbc.poznan.pl>, inicjatywą poznańskiego środowiska akademickiego i sprawdź czy zawiera ona dzieło S. Żeromskiego *Przedwiośnie*.

- Jakie zasoby posiada ta biblioteka? *[1) zasoby edukacyjne – skrypty, podręczniki, monografie; 2) zasoby dziedzictwa kulturowego – wybrane zabytki piśmiennictwa znajdujące się w bibliotekach poznańskich; 3) regionalia – piśmiennictwo dotyczące Poznania i Wielkopolski; 4) Muzykalia]*

- Jakie cechy/elementy posiada to źródło? *[jest to inicjatywa poznańskiego środowiska akademickiego, dostęp do publikacji tu zamieszczonych może być na życzenie właściciela praw wydawniczych ograniczony hasłem lub numerem IP]*

Krótką prezentacją wyników pracy w grupach – każda z grup prezentuje interaktywne zdjęcie „swojego” portalu (czas - po 2 min dla każdej grupy).

➤ Podsumowanie zajęć (5 min)

Nauczyciel poleca, aby uczniowie zapoznali się z *Polecanymi zasobami internetu* zamieszczonymi na stronie <http://www.3lo.lublin.pl> w zakładce *Biblioteka szkolna* oraz narzędziem internetowym <https://www.thinglink.com/scene/681882306268364800>

➤ Ewaluacja

Czy uczniowie po przeprowadzeniu zajęć:

- wiedzą, gdzie szukać legalnie udostępnianych zasobów, z których można swobodnie korzystać?
- znają wybrane biblioteki cyfrowe i podstawowe zasady przeszukiwania ich zasobów?
- rozumieją współzależność praw autorów i użytkowników?

Zadanie sprawdzające

Materiały: kartki papieru; walizka i kosz.

Zapisz na kartkach co z dzisiejszych zajęć będzie dla Ciebie przydatne i chciałbyś zabrać ze sobą, a co wyrzuciłbyś jako nieprzydatne. Informacje które chcesz zabrać ze sobą wrzuć do walizki a informacje zbędne wrzuć do kosza.

Słowniczek

Biblioteka cyfrowa - zbiór publikacji, udostępnianych poprzez stworzony w tym celu portal internetowy. Biblioteki cyfrowe bardzo często działają przy tradycyjnych bibliotekach, które pracują nad digitalizacją swoich zbiorów i chcą ułatwić czytelnikom docieranie do nich.

Creative Commons - amerykańska organizacja pozarządowa, która stworzyła własny system licencji i zajmuje się jego rozwijaniem. Licencje Creative Commons to gotowe rozwiązania prawne, z których można skorzystać od razu bez żadnego przygotowania prawniczego. Skorzystanie z licencji z punktu widzenia twórcy polega na oznaczeniu nią swojego utworu. Powoduje to udzielenie każdemu zezwolenia na korzystanie z tego utworu w zakresie określonym w licencji.

Digitalizacja - działanie polegające na przeniesieniu materiałów zapisanych w postaci analogowej do formatu cyfrowego.

Domena publiczna - zbiór utworów będących dobrem wspólnym, do których prawa autorskie wygasły (np. utwory Chopina) oraz utwory, które nigdy nie były chronione, bo zostały stworzone przed powstaniem prawa autorskiego.

Dozwolony użytek - możliwość nieodpłatnego korzystania z dzieła bez zgody posiadacza praw majątkowych. Dozwolony użytek osobisty oznacza możliwość korzystania z dzieła, jak również kopiowanie go na użytek własny lub osób bliskich. Istnieje także dozwolony użytek publiczny, z którego korzystają biblioteki, muzea, archiwa i szkoły.

Katalog biblioteczny - zbiór informacji o tytułach, autorach i szczegółach wydania dzieł, jakie posiada biblioteka. Współcześnie coraz częściej jest udostępniany przez internet.

Licencja - dokument prawny lub umowa określająca warunki korzystania z utworu, m.in. czas, zakres swobody użytkownika, pola eksploatacji.

Majątkowe prawa autorskie - prawo twórcy do korzystania z utworu i rozporządzania nim. Jest to prawo zbywalne, co oznacza, że twórca może przenieść je na inne osoby lub udzielić zezwolenia na korzystanie z utworu (za wynagrodzeniem lub bez). Trwanie majątkowych praw autorskich jest ograniczone w czasie (70 lat po śmierci autora).

Osobiste prawa autorskie - prawa niezbywalne chroniące więź twórcy z utworem. Jest to prawo do m.in. oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem, decydowania o tym w jaki sposób jest po raz pierwszy rozpowszechniony, wykorzystywany i jakie zmiany mogą zostać wprowadzone w jego formie lub treści. Osobiste prawa autorskie trwają wiecznie i nie można ich przekazać na rzecz innych osób.

Otwarte zasoby edukacyjne (OZE) - zasoby edukacyjne na wolnych licencjach (lub przeniesione do domeny publicznej), udostępniane za pośrednictwem dowolnych technologii informacyjno-telekomunikacyjnych.

Pełnotekstowa baza danych - zbiór dokumentów tekstowych udostępnianych on-line, zawierająca dokumenty w całości.

„**Szary internet**” - strony zawierające pełnotekstowe bazy danych i książki elektroniczne, udostępniane przez biblioteki cyfrowe. Zasoby te można przeszukiwać korzystając ze specjalistycznych serwisów np. strona Federacji Bibliotek cyfrowych. Są one niedostępne w wyszukiwarkach Google i Yahoo.

Wolne licencje - licencje, które odpowiadają definicji Wolnych Dóbr Kultury i respektują prawa użytkowników, czyli zezwalają na korzystanie, rozpowszechnianie, modyfikowanie oraz rozpowszechnianie modyfikacji utworu.

Źródło informacji - obiekt przekazujący informacje. Źródła informacji mogą być drukowane (np. książki, mapy), elektroniczne (strony www, blogi, fora internetowe) lub osobowe (inne osoby, od których możemy się czegoś dowiedzieć). Do każdego źródła należy odnosić się krytycznie, badać jego wiarygodność.

Opracowała

Agnieszka Staniak